

A fogalmi és a szimbolikus megismerés az irodalomtanításban

Augusztusi számunkban közöltük Halmai Tamás vitát gerjesztő cikkét a műveltséganyag és az iskolai oktatás összefüggéseiről. Eszmefuttatásához ugyanabban a lapszámban szólott hozzá Cserhalmi Zsuzsa (Valójában mindannyian reménykedünk'), Fábrián Márton (Mi van a posztmodern után?), szeptemberi számunkban Arató László (Egy tudós hályogkovács esete a magyartanítás elfedett válságával'), októberben Baranyák Csaba (Bús düledékeiden'), majd novemberben Bókay Antal (Posztkultúra és irodalomtanítás').

Elfogadva azt a megállapítást, hogy a megismerésnek két fajtája – a fogalmi és a szimbolikus – között célszerű különbséget tenni, lássuk bevezetésként, mi módon tárgyalja ezt a két megismerésfajtát az antropológiai hermeneutika.

Mint tudjuk, a hermeneutika „az emberi kommunikáció bármely közlési formájának megértési szabályait kutató tudományág”. Ha ehhez hozzávesszük azt az értelmezést, amely szerint az antropológia az ember biológiai és kulturális meghatározottságának a tudománya, arra a kérdésre, hogy mit kutat az antropológiai hermeneutika, máris megkaptuk a választ: azt kutatja, hogy biológiai és kulturális meghatározottságunk mit jelent a kommunikáció bármely közlési formájának megértésében. Hisszük, hogy ennek oktatást érintő fontosságához nem férhet kétség.

Az antropológiai hermeneutika tárgyának ismertetésénél 'A szöveg megközelítései' című könyvünkben (1) Tullio-Altan 1992-ben megjelent művére támaszkodtunk, aki felfogását egyrészt három alapelvre építi, másrészt megismerés/tapasztalás két módja között tesz különbséget.

Az első alapelv annak szükségességét fejezi ki, hogy azt a folyamatot, amelynek során jelenségeknek értelmet, illetőleg értéket tulajdonítunk, olyan folyamatnak tekintsük, amelyik egzisztenciális helyzetben megy végbe, és olyan kontextusban, amelynek sajátossága meghatározható. Ez az alapelv annak a valaminek a figyelembevételére vonatkozik, amit a személyek „élettörténeté”-nek lehetne nevezni, dinamikus összetettségében magába foglalva mind a szociális személyközi kapcsolatokat, mind a természeti és kulturális jelenlét formáit.

A második alapelv az emberi élet biológiai-strukturális sajátosságai figyelembevételének szükségességére utal. Az ember ugyanis nem csak hordozója kulturális kódoknak, hanem olyan organizmus, amely filogenetikusan alkalmas arra, hogy ezekbe a kódokba új tapasztalati elemeket tudjon beleépíteni annak érdekében, hogy formálja, átalakítsa azokat.

A harmadik alapelv a kulturális modellek öröksége figyelembevételének a szükségességére vonatkozik, olyan modellekre, amelyek jelentésteremtő képekben, történetekben kodifikáltak és szociokulturálisan azt a célt szolgálják, hogy értelmet/értéket lehessen rendelni az egzisztenciális és történeti helyzetek számtalan és változatlan aspektusaihoz, amelyekben az emberek mint érző és gondolkodó organizmusok élnek.

A szerző ezekre az alapelvekre támaszkodva elemzi azután a megismerés/tapasztalás két alapformája, a fogalmi és a szimbolikus sajátosságait. A történetileg adott szubjektu-

mok által egyénileg megszerzett megismerés/tapasztalat – állapítja meg a szerző – fogalom-jelekre történő fordítás útján szocializálódik, amelyekben az a szociális ismeret ölt testet, amit az antropológusok kultúrának neveznek, és amelyet az egymás után jövő generációk számára a nevelés/oktatás közvetít a nyelvi kommunikáció révén.

A fogalom-jelek és a szimbólum-jelek között Tullio-Altan a következő módon tesz különbséget. A fogalom-jelek csoportja azokat a fogalmi modelleket vagy képeket foglalja magába, amelyek az értelem-hozzárendelést vezérlik az élethelyzetek különféle aspektusaihoz, az empirikus megismerés tárgyát képező tényekhez, rendelkezésre bocsátva egyúttal azoknak a formális fogalmaknak a technikai apparátusát is, amelyek e megismerés tudományos feldolgozásához szükségesek. Röviden: a fogalmi megismerés a bennünket körülvevő (külső) világ megismerését szolgálja. A szimbólum-jelek – a kulturálisan kodifikált szimbolikus jelentést hordozó jelek – csoportja azoknak a produktumoknak az együttesét foglalja magába, amelyek a „spirituális” (a művészi, a morális, a vallási) kultúra formáitól a mindennapi élet legkülönbözőbb valóságelemeinek transzfigurációjáig

Az irodalmi művekkel való találkozást nem célszerű azok fogalmi megismertetésével kezdeni. Ez általában kevés tanuló érdeklődését kelti fel, nem hívja elő kreativitásukat, hiszen „szimbolikus tapasztalat” megszerzése helyett (újra és újra) azt kell „megtanulniuk”, hogy mit kell egy-egy irodalmi műről „tudniuk”. Azt hisszük, ez a fő oka annak, hogy – Halmai Tamás írásából Schein Gábort idézve – „ritkaságszámba megy az olyan tanóra, amely után a diák és talán a tanár is azt érzi, hogy jól történt, ami történt, ugyanakkor nincs befejezve, sőt csak most kezdődik”.

terjednek, olyan elemekéig, amelyek közül jelentőségénél fogva kiemelkedik az ethnos (a néprajz), az epos (az epika) és az ethos (az erkölcs), valamint a szimbolikus reagálás formáinak olyan hagyománya, mint a rítus. Röviden: a szimbolikus megismerés önmagunk megismerését szolgálja.

Minthogy itt elsősorban a szimbolikus megismerés folyamatával kívánunk röviden foglalkozni, lássuk ennek három fázisát is. Az első: a szimbólumként befogadott (befogadni szándékozott) tárgynak, történetnek, eseménynek (vagy azok leírásának) kiemelése adott kontextusából. A második: az eredeti kontextusából kiemelt tárgyhoz, történethez, eseményhez szimbolikus értelmezés és érték hozzárendelése. A harmadik: e szimbolikus értelmezés alkalmazása saját életünkre, valamint a szóban forgó értékkel való azonosulás.

Nyilvánvaló, hogy a művészetek (és elsősorban az irodalom) oktatásában, valamint a művészeti/irodalmi nevelésben mindkét fajta megismerés/tapasztalat szerepet játszik. Az

alapvető kérdés, hogy mit oktassunk és hogyan, valamint hogy ebben a „hogyan”-ban milyen legyen a fogalmi és a szimbolikus egymáshoz való viszonya.

Közelítsük meg ezt a kérdést a „hogyan” felől egy konkrét példa kapcsán. Tegyük fel, hogy irodalomórán Nemes Nagy Ágnes „Ekhnáton”-ciklusával kívánunk foglalkozni. Ez a ciklus részben Ekhnátonnak, részben a „narrátor”-nak tulajdonított szövegrészekből áll, előbbieket kurzívval, utóbbiakat hagyományos álló betűvel vannak szedve Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött verseinek kötetében (lásd 103–108. oldalak). Idézzük itt először e ciklus első darabját:

Ekhnáton jegyzeteiből

*Valamit mégis kéne tennem,
valamit a győtrelem ellen.
Egy istent kellene csinálnom,
ki üljön fent és látva lásson.*

*A vágy már nem elég,
 nekem betonból kell az ég.
 Hát lépj vállamra, istenem,
 én fölsegítlek. Trónra bukva
 támaszkodj majd néhány kerubra.
 És fölruházzalak én, ne félj,
 ne lásson meztelen az ég,
 a szenvedést kapsold nyakadra,
 mintha kerek vércsik fakadna,
 s az legyen langyos köpenyed:
 szerettem növényeidet.
 S helyezd el ékszeres szivedben:
 hogy igazságra törekedtem.*

*Ennyi elég is. Mond ki: jó itt,
 és tedd hatalmas funkcióid,
 csak ülj és nézz örökkön át.
 Már nem halaszthatlak tovább.*

Az órára felkészülni szándékozó tanár Nemes Nagy Ágnesre vonatkozó életrajzi információkat talál például a „Magyar irodalmi lexikon”-ban. Ennél fontosabbak azonban például az olyan kötetek, mint az „In memoriam Nemes Nagy Ágnes” („Erkölcs és rémület között”) (2), amely róla, valamint egyes műveiről szóló esszétet, valamint vele készült interjúkat tartalmaz. Ebben a kötetben az adott verssel kapcsolatos releváns szöveg az „Ekhnáton éjszakája. Nemes Nagy Ágnessel beszélget Lator László” című interjú (lásd 236–245. oldalak), amelyben Lator egyik kérdésére Nemes Nagy Ágnes többek között a következőket válaszolja:

„(...) Most térjünk át Ekhnátonra. Kezdjük a névnel. Ami engem illet, nagyon régi, jó viszonyban vagyok ezzel a Krisztus előtt a 14. században élt fáraóval. Jó viszonyban vagyok vele már kamasz-korom óta, mert akkor találtam egy könyvet, a nagyapám könyvtárából maradt meg, amelynek az volt a címe, hogy „Az ókori Egyiptom”. Írója volt pedig bizonyos Mahler Ede, akiről én eleinte azt hittem, hogy német vagy osztrák, mert hogy felszínesen éppen csak belelapoztam a könyvbe a képek kedvéért. Kiderült azután, hogy Mahler Ede az egyik első magyar egyiptológus, tanszéke is volt a budapesti egyetemen a 900-as évek elején. Az ő könyvében találkoztam egy pár sorral, amely bizonyos »Kunaten« fáraóról szólt. Nagyon kedvesnek tartom ezt a névváltozatot. Egyiptomban, ugye, nem jelölik a magánhangzókat, utólag kell a szegény tudósoknak kibogarászniuk, feltételezniük, hogy hol a magánhangzó a szóban. Akkoriban még Kunatennek ejtették Ekhnáton nevét, amit ma már Ekhnátonnak ejtünk, míg nem jön egy újabb nemzedék, és nem ejti másként. Ez volt az első személyes kapcsolatam a fáraóval, láttam néhány reliefet, szép rajzot az ő idejéből. Később aztán megtudtam, hogy ez az Ekhnáton hatalmas újtó volt, nagy filozófus, művészeti, társadalmi reformer, úgy is szokták mondani, hogy az első forradalmár a trónon. Vagy: az első európai intellektüel. Nagyon szép jelzői vannak. És azt is megtudtam, hogy Nofretete, a gyönyörű Nofretete-szobornak az eredetije, az ő felesége volt. De mitől olyan szép Nofretete? Azért olyan szép, mert Ekhnáton olyan okos volt. Mert Ekhnáton olyan nagy személyiség volt, mert Ekhnáton fordulatot jelentett a kultúrtörténetben, egy tökéletesen új művészet mozgatását kezdve meg Egyiptomban, a körülbelül háromezer éves statikus egyiptomi művészet közepette, és ez az új gondolkodásmód ömlött bele többek között a Nofretete-szoborba is. De ez csak a művészeti része a dolognak. A fáraó figurája amilyen sokrétű, filozófiai, vallási, művészi, társadalmi izgalmakkal teli figura, egyszerre csak aktuálisra vált számomra. Akkor, amikor egyéb oldalról valami módon szembeke-rültem néhány olyan kérdéssel, amilyennel minden ember szembeke-rül élete folyamán. A halál, a maradandóság, az emberi esendőség kérdései ezek, vagy hogy miképpen le-

het élni nehéz körülmények között, szellemi, erkölcsi erőfeszítéssel – tehát az úgynevezett alapvető filozófiai kérdések. Úgy éreztem, hogy az Ekhnáton-figura alkalmas arra, hogy magára vegye a 20. századi embernek ezt a nagyon sokrétű és nagyon nehezen meghatározható vagy pontosan meg nem válaszolható problematikáját, ami úgy is nevezhető, hogy metafizikátlan metafizika.”

Ennek az interjúnak a szomszédságában található azután *Ferencz Győző* „A teremtés konstrukciója. Nemes Nagy Ágnes: Ekhnáton jegyzeteiből” című írása (lásd 220–234. oldalak), amely éppen a kiválasztott művel foglalkozik. Lássuk ennek az írásnak is néhány részletét:

„Hogy mi is a tárgyias költészet Nemes Nagy Ágnes felfogása szerint, arról többször vallott maga a költő. A tárgy közvetíti az ismeretlent: a létezés tartományának azt a szelétét, amelynek a vers ad nevet. (...) Ekhnáton ezek szerint ilyen tárgyiasító eszköz. (...) A költő tudatában volt a problémának, hogy Ekhnáton csak azokat segíti a költemény megértésében, akik a kultúrtörténetben alapos műveltséggel bírnak. Egy interjúban a 70-es évek elején így szólt erről: »egy kicsit bánt is engem, szívesebben választottam volna versciklusom főhőséül közismert személyt, ugyanakkor nem tudtam Ekhnátontól elszabadulni, ettől az i.e. 14. századi fáraótól. Azt hiszem borzasztó igazságtalanok vagyunk, hogy nem vesszük őt tudomásul az emberiség nagy gondolati hősei között. Most már tudjuk, hogy ez az ember először is vallási reformátor volt, kitalálta az első egyistenhitet, legalábbis úgy tudjuk, hogy ő az első, aki kitalálta.«”

Ekhnáton (Echnaton) más írásmód szerint Akhenáton, nevében hordozza történelmi jelentőségét: Atonnak (a Napistennek) kedves, aki Atonnak hasznára van, ezt jelenti neve, ezzé változtatta az *Amenhotep (Amenofisz)* a XVIII. Dinasztia negyedik uralkodójaként nevét (i.e. 14. sz.), amikor egy időre megdöntötte az Amon papság uralmát. Az egyiptomi vallás több istent tisztelt, Amon i.e. 2000 táján lépett elő főistenné, Amon-Ré néven. Ré a napisten neve, pontosabban a napisten egyik neve, mert a Napnak több istene is volt: Ré, Atum, Ozirisz és mások. Az Amon-vallás központja Théba volt. Ekhnáton, amikor megreformálta az egyiptomi vallást, szakított az Amon főpap uralmával is, akinek hatalmánál csak a fáraóé volt nagyobb. Új fővárost építtetett, új szentélyekkel: az új istennek, Atonnak, a napkorongnak legfőbb istenné emelésével megfosztotta Amont és az összes többi istent hatalmától. Egyistenhitet teremtett, himnuszának tanúsága szerint Atont személyes istenként imáda: „Képed a szívemben van, senki nem ismer téged olyan jól, mint fiad”.

Eszerint tehát az istenteremtő gesztus, történetesen éppen fiktív Ekhnáton-jegyzetekkel rekonstruálva, kultúrtörténeti hitelességgel rendelkezi. Ekhnátonnal, ha csak átmenetileg is, az emberiség eljutott az egyistenhit absztrakciós fokára. (...) Az olvasó azonban nincs ebbe beavatva.” Lám, a fáraóra vonatkozó ismeretek köre úgy bővült, hogy közben arról is értesülhettünk, hogy voltaképpen mi is az objektív líra, amelynek képviselőjeként tartja számon az irodalomtörténet Nemes Nagy Ágnest.

A későbbiekben Ferencz magára a kiválasztott műre tér rá, abban egyrészt a bibliai teremtéstörténettel kapcsolatos analógiákat keresve, másrészt Nemes Nagy Ágnes kompozíciós elveire vonatkozó megjegyzéseket téve:

„Ekhnáton, amikor elhatározza, hogy valamit tennie kell »a győtrelem ellen« (1–2. sor), először is leválasztja magáról istent. »Egy istent kellene csinálnom« (3. sor) A leválasztás műveletéhez tartozik, hogy kivetíti magából a vágyát: »A vágy már nem elég« (5. sor), ami eddig benne volt, énjének részét alkotta, most projektálva önálló életre kel. A 6. sor pedig, »nekem betonból kell az ég«, a teremtés második napjának felel meg. Ezután istenét fölsegíti trónusára (7–9. sor). Ezt követi a feldíszítés folyamata. Ezt a részt a 10. sor vezeti be: »És fölruházlak én«. A felruházás, csakúgy, mint a szétválasztás, három részletre tagolódik. Mint arról korábban szó volt, a szenvedés (12. sor), a (természet)szeretet (15. sor) és az igazság (17. sor) az a három attribútum, ami az új istent jellemzi. Majd »Ennyi elég is. Mond ki: jó itt« (18. sor) – kezdődik a harmadik egység,

a zárlat. És ez akár a megpihenés elemének is megfelelhet: »csak ülj és nézz örökkön át« (20. sor) (...) Nemes Nagy Ágnes szeretett versszerkezeteibe valami szimmetriát vinni, valami szabálytalan, feszültségkeltő arányt. Ebben a versben a főréz például páratlan számú sorból áll. A 7. sor: »Hát lépj vállamra, istenem« megtöri a páros rímek menetét. Ez a sor nem rímel sehova. Szembetűnő ez, hiszen a rímek többsége élesen tiszta rím, illetve kifinomult összecsengésre épülő asszonánc: »tennem-ellen«, »velég-ég«, »nyakadrafakadna«, »funkcióid-jó itt«, »bukva-kerubra«, »köpenyed-növényeidet«, Az »istenem« azonban nem rímel, nyilván, mert isten nem rímélhet semmire. Hiszen épp azért isten, épp azért jelentheti a teljes bizonyosságot és azért lehet belekapaszkodni: mert magánvaló.

(...) A párrímű ötödféles négyes jambusi sorok gyors sodrásukkal igen érzékletesen közvetítik a vers elején és végén megfogalmazott sürgető, sűrű vágyat. Ugyanez például hosszabb, ötös-hatödféles jambusokban nagy valószínűséggel kevésbé szenvedélyes, kevésbé türelmetlen hatással lenne, illetve egyéb eszközökkel kellene fölerősíteni az induktív töltést.”

A szerző végül a műnek rövid értelmező-értékelő interpretációját fogalmazza meg. „(...) A személyesen megélt szenvedély az abszolút gondolkodás segítségével ráébredt arra az igazságra, hogy tudniillik az értelmes létezés feltétele Isten, a feltétlen lény, akinek szükségszerűsége egy matematikai egyenlet egyetlen megoldásának bizonyosságával, az egyetlen igazságként fogalmazódik meg. És teremtődik meg ezáltal. Csakhogy a teremtett isten létét tényként elfogadni illúzió lenne, öncsalás. Az utolsó sor – »Már nem halaszthatlak tovább« – váratlanul visszalendül a vers elejére. Isten bizonyossága, az igazolható létezés utáni vágy csak vágy marad. A gyötrelem nem szűnik, a kételkedő elme kételyeiből nem faraghat istent: csak sóvárgását fogalmazhatja meg. Am sóvárgása mögött mégis ott ül és néz örökkön Ekhnáton paradox, absztrakt istene. A költemény úgy fogalmazza meg metafizikai kételyeit, hogy indulati feszültsége, feszítő szenvedélye a kételyektől gyötört elmét mégis kiemeli a létezés veszélyeztetett zónáiból.”

Ezek az írások kétségekívül számos érdekes, a tanítási órán is könnyen közvetíthető információt tartalmaznak. Ha azonban az idézett szövegrészeket a fogalmi és szimbolikus megismerés/tapasztalat megkülönböztetése szempontjából szemléljük, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy valamennyi információ (ki Nemes Nagy Ágnes, mi az objektív líra, ki volt Ekhnáton, melyek az „Ekhnáton jegyzeteiből” című mű fontosabb kompozíciós tulajdonságai stb.) a fogalmi megismerés körébe tartozik. Oda tartoznak végül Ferencz értelmező-értékelő interpretatív megjegyzései is, jóllehet egy irodalmi mű elsődleges funkciója az, hogy a szimbolikus megismerést/tapasztalatot szolgálja! Ezzel a megjegyzéssel nem az irodalomnak a fogalmi megismerés körébe sorolandó aspektusai ellen kívánunk szót emelni, csupán arra a – tanárok nagy többsége számára nyilvánvaló – tényre szeretnénk rámutatni, hogy az irodalmi művekkel való találkozást nem célszerű azok fogalmi megismertetésével kezdeni. Ez általában kevés tanuló érdeklődését kelti fel, nem hívja elő kreativitásukat, hiszen „szimbolikus tapasztalat” megszerzése helyett (újra és újra) azt kell „megtanulniuk”, hogy mit kell egy-egy irodalmi műről „tudniuk”. Azt hisszük, ez a fő oka annak, hogy – Halmi Tamás írásából *Schein Gábort* idézve – „ritkaságszámba megy az olyan tanóra, amely után a diák és talán a tanár is azt érzi, hogy jól történt, ami történt, ugyanakkor nincs befejezve, sőt csak most kezdődik: az elhangzottak feladattá válva újabb megfontolásra, megbeszélésre hívnak”.

Ezen a helyzeten bizonyára lehet valamit segíteni azzal, ha a tanulókhöz „közelebb álló” témákra fektetjük a fősúlyt, de tartós eredményt az se hozhat, ha nem kívánjuk meg (nem segítjük elő!) kreatív közreműködésüket. Az irodalmi kánon(ok) változtatása szükséges lehet, de semmi esetre sem elegendő.

Befejezésül lássunk egy-két példát arra, hogyan képzeljük el mi irodalmi művek kreatív szimbolikus megismer(t)ését tanórai keretben.

Rövidebben tárgyalható első példaként vegyük az ‚Ekhnáton’-ciklus egy négysoros darabját, az ‚Amikor’ címűt:

Amikor

*Amikor én istent faragtam,
kemény köveket válogattam.
Keményebbeket, mint a testem,
hogy ha vigasztal, elhihessem.*

Adjuk ezt a négy sort cím (és írójára, lelőhelyére vonatkozó minden egyéb információ) nélkül a tanulók kezébe és kezdjük el rajta/vele a szimbolikus megismerés irányába mutató átalakításokat végezteni:

Először tekintessünk el attól, hogy itt „isten-faragásról”, „testnél keményebb kövekről”, „vigasztalásról”, „elhívésről” van szó (azaz „emeljük ki a szöveget adott kontextusából”).

Ezután adassunk címet a szóban forgó négysorosnak és (mintegy rejtvényfejtésként)

Ezek az írások kétségkívül számos érdekes, a tanítási órán is könnyen közvetíthető információkat tartalmaznak. Ha azonban az idézett szövegrészeket a fogalmi és szimbolikus megismerés/ tapasztalat megkülönböztetése szempontjából szemléljük, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy valamennyi információ (ki Nemes Nagy Ágnes, mi az objektív líra, ki volt Ekhnáton, melyek az ‚Ekhnáton jegyzeteiből’ című mű fontosabb kompozíciós tulajdonságai stb.) a fogalmi megismerés körébe tartozik.

helyettesítsük velük az „isten-faragást”, „testnél keményebb köveket” „vigasztalást”, „elhívést” azokkal rokonítható fogalmakkal. Tapasztalataink alapján mondjuk, hogy a tanulók ekkor olyan rokonítható fogalmakat találnak, mint például:

- isten-faragás – oltalmazó keresés/választás; erkölcsitekintély-keresés/választás stb.;
- testnél keményebb kövek – az oltalmazóban/erkölcsi tekintélyben tulajdonságainknál pozitívabb tulajdonságok meglétének keresése/választása;
- vigasztalás – oltalmazás, iránymutatás/példaadás;
- elhívés – elfogadás.

Végül a válaszok (vagy a feladatteljesítés közben felmerülő esetleges akadályok), valamint a címek kollektív megbeszélése után önként jelentkezőkkel felolvastatjuk és megokoltatjuk válaszukat. (Ez a szimbolikus megismerés egyes tanulókra vonatkoztatható harmadik fázisa.)

Csak miután megmondtuk, hogy mi e négysoros címe, akkor célszerű olyan (fogalmi megismerés körébe tartozó) kérdések megbeszélésére rátérni, mi az objektív líra és ki Nemes Nagy Ágnes.

(Ha csak ezzel a négysorossal foglalkozunk, befejezésül beszélhetünk az ‚Ekhnáton’-ciklusról is, s mindarról, amit írásunkban azzal kapcsolatban idéztünk. Ha azonban az ‚Ekhnáton jegyzeteiből’ című művel is foglalkozni kívánunk, ennek a záró résznek a megbeszélésére csak azután kerítünk sort.)

Milyen kreatív feladatok végezhetőek az ‚Ekhnáton jegyzeteiből’ című művel?

– Felcserélhetjük például a költemény néhány sorában a szavakat, s ebben a formában adhatjuk a manipulált szöveget (itt is cím nélkül) a tanulóknak, megjegyezve, hogy milyen változtatást hajtottunk végre az eredeti szövegen, arra kérve őket, hozzanak létre a manipulált szövegből egy számukra elfogadhatót, és adjanak címet is neki.

– Ahol lehet, felcserélhetjük a költemény sorait s ebben a formában adhatjuk a manipulált szöveget (itt is cím nélkül) a tanulóknak a fent leírt megjegyzés és kérések kíséretében.

– Törölhetünk a költeményből néhány szót, s ebben a formában adhatjuk a manipulált szöveget (itt is cím nélkül) a tanulóknak, a fenti megjegyzés és kérések kíséretében. (Az új szöveget a tanulók ebben az esetben a törölt szavak helyettesítésével hozzák létre.)

Ezeknek a feladatoknak az a céljuk, hogy a tanulók „elfelejtve” a tanórai keretet, szabadon „játszhassanak” a szóban forgó szöveggel, és e „játék” végén az általuk létrehozott szövegeknek az eredetivel való összehasonlítása alapján „ismerjék” meg a mű kompozícióját. A feladatok célja tehát nem a fogalmi megismerés helyettesítése valami más-sal, hanem annak érdeklődést felkeltő kreatív előkészítése.

A kreatív szövegmegközelítési gyakorlatok alkalmazásával elérendő általános célok közül az alábbiakat emeljük ki:

- fokozni azt az örömet, amelyet az olvasás (különösen pedig az irodalommal való foglalkozás) jelent (vagy kellene, hogy jelentsen);
- megerősíteni (vagy felkelteni) a tanulóknak a nyelvi kreativitásukba vetett hitet;
- fejleszteni a nyelvi kifejezőkészséget, illetőleg a nyelv használatával kapcsolatos érzékenységet, az olvasástechnikát és a helyesírást;
- elősegíteni a szövegkompozíció-elvek felismerésének a képességét, valamint az egyes szerzők céljának és szemléletmódjának a megértésére irányuló készséget. (3)

Jegyzet

(1) Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa (1998): *A szöveg megközelítései. Kérdések – Válaszok. Bevezetés a szemiotikai szövegtanba*. Iskolakultúra, Budapest. Az antropológiai hermeneutika kérdéseivel ezt követően *A multimediális szövegek megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a statikus 'verbális elem + kép/diagram/...' - típusú komplex jelek szövegtanába* című könyvünkben is foglalkoztunk. (Iskolakultúra, Budapest, 2002) Tullio-Altan idézett könyvének könyvészeti adatai: Tullio-Altan, Carlo (1992): *Soggetto, simbolo e valore. Per un' ermeneutica antropologica*. Feltrinelli, Milano.

(2) *In memoriam Nemes Nagy Ágnes. Erkölc és rémület között.* (1966) Válogatta, szerkesztette, összeállította: Lengyel Balázs és Domokos Mátyás. Nap Kiadó Bt., Budapest.

(3) Bemutatott és elemzett kreatív szövegmegközelítési gyakorlatokat mutatunk be a Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: *A szöveg megközelítései. Kérdések – Válaszok. Bevezetés a szemiotikai szövegtanba* kötetünk 6. A verbális szövegek kreatív megközelítése szövegtani keretben, valamint *A multimediális szövegek megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a statikus 'verbális elem + kép/diagram/...' - típusú komplex jelek szövegtanába* című könyvünk 6. A statikus 'verbális elem+ kép/diagramm...' - típusú komplex jelek kreatív megközelítése szemiotikai szövegtani keretben fejezeteiben. Mindkét kötetben a kreatív szövegmegközelítési gyakorlatokra vonatkozó további bibliográfiai adatok is találhatóak. Itt jegyezzük meg, hogy számos ilyen gyakorlatot tartalmaz a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által oktatási segédletté nyilvánított Benkes Zsuzsa – Nagy L. János – Petőfi S. János: *Szövegtani kaleidoszkóp 1. Antológia* és a Benkes Zsuzsa – Petőfi S. János: *Szövegtani kaleidoszkóp 2. A szövegmegformáltság elemző megközelítése* (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996), valamint a Oktatási Minisztérium által 2008-ig tankönyvvé nyilvánított Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: *Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák 9–12. évfolyama számára* (a 9–10. évfolyam tankönyvei megjelentek, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001–2002.; a 11–12. évfolyam előkészítés, illetve megjelenés előtt) tankönyvsorozat is.